

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 2, July 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 19.04.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 25.05.2021

DOI: 10.30692/sisad.22602

TÜRKİYE’DE EĞİTİMLİ KADINLARIN İSTİHDAMA VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ¹

The Impact of Educated Women on Employment and Economic Growth in Turkey

M. Hakan YALÇINKAYA

Doç. Dr.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4818-4887

mustafahakanyalcinkaya@gmail.com

Tanay DİLBER

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0002-6670-1235

tanaydilber@hotmail.com

Atıf/Citation: M. Hakan Yalçinkaya, Tanay Dilber (2021), “Türkiye’de Eğitimli Kadınların İstihdama ve Ekonomik Büyüme Etkisi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.2 Temmuz 2021 s.295-307.

Öz: Kadınların işgücüne piyasasında olması hem ekonomik kalkınmayı hem de sürdürülebilir ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Böylece kadınlar, bir yandan ekonomik büyümeye katkı sağlarken diğer yandan da, gelir elde ederek sosyal ve ekonomik özgürlüklerini de artırmaktadırlar. Ancak bu amaçla Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını artırmak amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler ve projeler yürütülse de istenilen yere ulaşılamamıştır. Ülkemizde çalışan kadınların, işgücüne katılım oranı OECD ülkelerine göre oldukça geride kalmaktadır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında Türkiye’de cinsiyet temelli bakış açısının kısmen hakim olması, kadının asıl görevinin çocuk bakımı olarak görülmesi ve iş için gerekli eğitim seviyelerinin çok yeterli olmamasıdır.

Bu çalışmada 1988-2019 yılları arasında kadın istihdamın ve kadın yüksekokullaşma oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ekonometrik analiz olarak Zaman Serisi Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen kadın sayısından, GSYİH’ya tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, kadın yüksekokullaşma oranından, istihdam edilen kadın sayısına ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

¹Bu çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen ‘Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği’ adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, İstihdam, İşgücü

Jel Kodları: I25, J21, I23

Abstract: The fact that women are in the labor market affects both economic development and sustainable economic growth. Thus, women, on the one hand, contribute to economic growth, on the other hand, they increase their social and economic freedom by earning an income. However, although various legal regulations and projects were carried out in Turkey for this purpose, in order to increase the participation of women in the labor force, the desired place could not be reached. Labor force participation rate of working women in our country is far behind compared to OECD countries. Among the main reasons for this situation, gender-based perspective is partially dominant in Turkey, the main duty of women is seen as childcare and the education levels required for the job are not sufficient.

In this study, the effect of female employment and female higher schooling rate on economic growth between 1988-2019 was examined. Time Series Analysis was made as an econometric analysis. According to the results of the analysis, a one-sided causality relation was found from the number of employed women to GDP, and a two-way causality relation to the female higher schooling rate and the number of employed women.

Keywords: Economic Growth, Employment, Labor

Jel Codes: I25, J21, I23

GİRİŞ

Ekonomik büyüme kavramını yalnızca makroekonomik göstergelerin performansı ile değerlendirmek doğru değildir. Bunun yanında cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sosyal, ekonomik ve kültürel alanları da kapsayan ekonomik büyüme model kavramlarının öne çıkarılması da gerekmektedir. Ekonomik büyümede önemli bir paya sahip olan ve Türkiye’de nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan kadınlar Osmanlı döneminden itibaren işgücü piyasası içerisinde faaliyet göstermektedirler. Kadının çalışma hayatı içerisindeki konumu Osmanlı döneminde, “kadının yeri evidir” anlayışı nedeniyle kadınların çalışma hayatı genellikle hayvancılık, tarım ve dokumacılık alanlarında sınırlı kalmıştır (Bayram, 1987, s. 37). 1923 ‘te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadın haklarına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler sonucu kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik alanlara katılımını arttırıcı politikalar yürürlüğe girmiştir. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme hareketleri ile beraber tarım sektöründen hizmet sektörüne geçiş yapan kadın sayısı artmıştır.

Ancak yasal düzenlemelere rağmen Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı bir türlü istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu durumun başlıca sebepleri; kadın emeğinin ucuz emek olarak nitelendirilmesi, köyden kente gerçekleşen göçler sonucunda kadınların kayıt dışı sektörde istihdam edilmesi, kadınların ev içi düzeni sağlama gerektiği anlayışı ve bu nedenden dolayı işgücüne dahil olamaması, cinsiyet temelli bakış açısı ve erkeklere nazaran kadınların eğitim seviyesinin oldukça düşük olmasıdır. Bunlara ek olarak cam tavan sendromu ve geleneksel aile yapısının etkisi kadınların işgücüne katılımını engellemektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ortalamadan bir hayli altında kalmaktadır. 2019 yılı itibariyle OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılım ortalaması %61,3’tür. TÜİK verilerine göre 2019 yılında Türkiye’de toplam işgücü içinde erkek çalışanların işgücüne katılım oranı %78,2 iken kadın çalışanların işgücüne katılım oranı ise %38,2 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Dünya Ekonomi Forumu’nun yayınladığı Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’nde göre Türkiye işgücüne katılımda 153 ülke arasından 135. sıradadır (TWEF, 2020). Ayrıca 2019 yılı rakamlarına göre okuma yazma bilmeyen erkek sayısı 286.412 kişi iken, okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 1 milyon 738 bin 225 kişidir (TÜİK, 2019). Dolayısıyla kadın ve erkek arasındaki eğitim eşitsizliği de net bir şekilde görülmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de kadın-erkek eğitim düzeyi arasındaki büyük farklar ekonomik kalkınma ve büyümeyi de olumsuz etkilemektedir. Özellikle bu ülkelerde kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve nitelikli hale getirilmesi sonucunda kadınlar özel ve iş hayatlarında daha özgür, toplumun her alanına daha katılımcı ve üretken olabilmektedirler.

Ekonomide Kadın İstihdam Teorileri

Tarihsel süreç içinde hemen hemen tüm ülkelerde, kadınların toplum içindeki yeri, daha çok evi ve ev işi olduğu görüşü hakim olduğundan kadınlar, üretim süreçlerinden uzak tutulmuş, daha çok ev içi üretim ile ekonomik hayata katılmaya çalışmışlardır (Karabıyık, 2012, s. 232).

Kadınların işgücü piyasasına dahil olmaları ve ücret karşılığı işçi statüsü ile çalışır duruma gelmeleri sanayi devrimi ile gerçekleşmiş ve hemen hemen tüm ülkelerde erkek işçilerin arkasında ikincil işgücü olarak ortaya çıkmışlardır. (Özer, Biçerli, 2003, s. 56-57). Sanayi devrimi ile kadınlar da artık literatür içinde yer almaya başlamışlardır.

Kadının işgücünün emek piyasasındaki rolünü açıklamak için ortaya atılan ilk kuram olan ikili rol yaklaşımına göre, kadının işgücü içerisinde düşük ücret düzeyi ve iş güvencesi olmayan işlerde çalışmasının nedeni ev-iş arasında kalan kadının bu ikilemdeki çelişkinden kaynaklandığını ifade etmektedir (Eyüboğlu, 1999, s. 20).

Cinsiyet ayrımcılığını arz yönlü olarak açıklayan Neo-Klasik okul yaklaşımı, kadınların işgücü piyasasında geri planda olmasının nedenini eğitim seviyesindeki farklılıklardan kaynaklandığını savunmaktadır. Kadınların ev içi düzeni sağlama, çocuk bakımı gibi sorumluluklarının olmasından dolayı eğitim seviyelerinin düşük olduğunu, bunun sonucunda da işgücü piyasasında geri planda kaldıklarının belirtmektedir (Durmaz, 2016, s. 46). İşgücü piyasası yaklaşımı ise, emek piyasasını birincil ve ikincil piyasa olmak üzere iki başlık altında inceler. Birincil piyasalar, tam uzmanlaşma, tecrübe ve sorumluluk gerektiren piyasalardır. İkincil piyasalar ise esnek çalışma saatleri ve daha az sorumluluk gerektiren piyasalardır. Kadınların evi içi sorumluluk ve çocuk bakımı gibi nedenlerden dolayı ikincil piyasalarda istihdam edilmesi gerektiğini savunur. Marksist kuram kadınların işgücü sorununun kapitalizmden sosyalizme geçiş ile mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Erkek, üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf olarak tanımlanırken kadınlar, yedek işgücü olarak tanımlanmaktadır. Marksist kuramın en büyük eksikliklerinden biri kadınların hamilelik ve çocuk bakımı gibi anaç sorumluluklarından dolayı düşük ücret düzeyinde çalışmayı kabul etmesine rağmen işgücü piyasasında erkeklerin daha fazla istihdam etmesini açıklayamamasıdır (Özçatal, 2009, s. 58). Feminist yaklaşım ise, kapitalizm ve artan rekabet koşullarının kadınların işgücü piyasasındaki yerini dezavantajlı hale getirdiğini, sömürgecilik anlayışının artması sonucunda cinsiyetler arasındaki adaletsizliğin arttığını ve erkeğin egemen olduğu toplumlarda kadınların dışsal baskılar sonucunda, işgücü içerisindeki konumunun azaldığını kanısına varmaktadırlar (Karaca, 2007, s. 12). Farklı bakış açılarına göre, kadınların eğitilmiş ya da eğitimsiz olsun işgücü piyasasında yer alması artık gelişen ve dijitalleşen çağımızda kaçınılmaz ve tartışılmaz bir durum haline gelmiş ve kadınlar her alan da yer alır hale gelmeye başlamışlardır.

Literatür Taraması

İktisat yazınında kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik büyüme üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı eğitim seviyesinin, kadınların işgücüne katılımı üzerinde olumlu etkisi olduğu yönündedir. Ayrıca kadınların bir ekonomide işgücüne katılım oranının artması, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Aşağıdaki tabloda kadınların işgücüne katılımı ile ilgili çalışmalar gösterilmiştir.

Çalışma	Dönem	Ülke	Ekonometik Yöntem	Bulgular
Dollar ve Gatti (1999)	1975-1990	Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Güney Asya	Panel Veri Analizi	Cinsiyet eşitsizliği adaletsiz gelir dağılımına neden olmaktadır. Adaletsiz gelir dağılımının olduğu bir ekonomide ekonomik büyümeyi destekleyemez.
Klasen (2000)	1960-1992	Latin Amerika ve Karayipler Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, OECD	Panel Veri Analizi	Cinsiyet eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki vardır.
Seguino (2000)	1975-1995	Güney Kore, Arjantin, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Vietnam Brezilya, Meksika, Şili, Malezya, Tayland, İrlanda	Panel Veri Analizi	Gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisini doğrulamıştır.
Tansel (2012)	1980-1990	Türkiye (Yalnızca 67 il)	VAR Analizi	Cinsiyet eşitsizliği kadın istihdamı üzerindeki en büyük engeldir. Bu eşitsizliği gidermek için kadınlar eğitime daha çok teşvik edilmelidir.
Baliamoune-Lutz (2007)	1970-2000	Sub-Saharan Afrika ülkeleri ve Arap ülkeleri	Panel Veri Analizi	Cinsiyet eşitsizliğinin kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisinden dolayı ekonomik büyüme ve kadın işgücüne katılımı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.
Luci (2009)	1965-2005	184 Ülke	Panel Veri Analizi	Kadınların istihdamı artması ekonomik büyümeyi artırırken, ekonomik büyümedeki artışın kadın istihdamı üzerindeki etkisi net değildir.
Aydın (2011)	1998-2008	ABD, Kanada Hollanda, Türkiye, Singapur, Hong Kong İsveç, Danimarka, Avustralya, İsveç	Panel Veri Analizi	Gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde kadın işgücüne katılımı GSYİH' da %0,99 - %1,24' lük artışa neden olmuştur.
İnce (2011)	1980-2009	Türkiye	Zaman Serisi Analizi	Eğitim seviyesi artan kadınlar, ekonomik büyümeyi de olumlu etkiler.
Er (2012)	1998-2008	187 Ülke	Panel Veri Analizi	Artan kadın işsizlik, ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler.

Çalışma	Dönem	Ülke	Ekonomerik Yöntem	Bulgular
Günsoy ve Özsoy (2012)	2005-2011	Türkiye	VAR Analizi	Kadınların işgücüne katılımı ve eğitim düzeyleri GSYH üzerinde pozitif bir etkisi yaratmaktadır.
Lahoti ve Swaminathan (2013)	1983-2010	Hindistan	Panel Veri Analizi	Hindistan ekonomisinde kadın işgücüne katılım oranı ve büyüme arasında ters yönlü bir ilişki vardır.
Korkmaz ve Alacahan (2013)	2008-2012	Türkiye	Regresyon Analizi	Kadın istihdamının ekonomik büyüme etkisinin erkeklerin istihdamından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
Tsami (2013)	1990-2008	Akdeniz Ülkeleri ve Türkiye	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme ve kadın istihdam arasında U yönlü bir ilişki olduğunu kabul eder.
Celasun (2014)	1981-2001	Türkiye ve OECD ülkeleri	Panel Veri Analizi	Türkiye' de kadın işgücündeki düşüşün sebebinin piyasada gelene dalgalanmalar ve politik hatalar olduğunu belirtir.
Besamusca (2015)	1990-2010	117 Ülke	Panel Veri Analizi	Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi vardır.
Lenchman (2015)	1990-2012	162 Ülke	Panel Veri Analizi	Farklı gelir düzeylerindeki kadınlar ile istihdam-ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.
Uysal, Keskin ve Sertkaya (2016)	1988-2013	Türkiye	Zaman Serisi Analizi	Kadınların işgücüne katılım oranından, yüksekokullaşma oranı ve doğurganlık hızına doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusuysen GSYIH' a doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Serel ve Özdemir (2017)	2000-2013	Türkiye	Zaman Serisi Analizi	Kadınların işgücüne katılımı, GSYIH' da bir artışa neden olmaktadır.
Dücan ve Polat (2017)	2007-2014	G7 ve OECD Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Kadın ve erkeklerin birlikte işgücüne katılımı ekonomik büyümeyi olumsuz etkilememektedir.
Kılıçkaya ve Dündar (2019)	1988-2017	Türkiye	Zaman Serisi Analizi	Kadınların işgücüne katılım oranı ile GSYIH arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Ekonometrik Metodoloji

Zaman Serileri Analizi ve Durağanlığı

Zaman serileri, iktisat literatüründe bir değişkenin aylık, üç aylık veya yıllık analizlerini yaparak bu analizlerin anlamlı veya anlamsız olup olmadığını inceler. Ekonometrik bir analizin temel varsayımı uygulamada kullanılan değişkenlerin ekonometrik, istatistiksel ve iktisadi olarak tutarlılık göstermesidir (Mert ve Çağlar, 2019, s. 41).

Zaman serisi geleceğe yönelik tahminler yaparken bu tahminlerin tutarlı olması için uygulamada kullanılan değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Zaman serilerinin geleceğe yapılan tahminlerinin tutarlı olabilmesi için trend, mevsimsel, düzensiz ve konjonktürel dalgalanmalardan ayrıştırılmış bir biçimde hesaba katılması gerekmektedir. Eğer bu faktörler dikkate alınarak model içerisine dahil edilirse değişkenler durağan olmaz. Değişkenlerin durağan olmadığı durumda ise gerçek bir sonuca ulaşılamaz. Bu durumda “sahte regresyon” durumu ortaya çıkar (Kennedy, 2006, s. 355).

“Sahte Regresyon” durumunun ortaya çıkmaması için uygulanan zaman serisinin ortalama, varyans ve kovaryansın sabit olması gerekmektedir. Bu durumlar sağlanmazsa değişkenler durağan olamaz.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \text{ sabit terimsiz ve trendsiz denklemler} \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = b_0 + \delta Y_{t-1} + u_t \text{ sabit terimli ve trendsiz denklemler} \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t \text{ sabit terimli ve trendli denklemler} \quad (3)$$

Box-Jenkins zaman serisinde değişkenlerin durağan olmaması sorununun değişkenlerin birinci farkını almakla ortadan kalkacağını belirtmiştir. Birçok iktisatçı ve ekonometrici değişkenlerin dışsal etkenlerden etkilendiğinden dolayı durağan olmadığını belirtmiştir (Kennedy, 2006, s. 355). ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Philips-Perron) testleri ile zaman serilerinin durağan olup olmadığına ulaşılabilir (Uysal, Keskin, 2016, s. 78).

ADF testi ile hatalı hipotezi reddetme imkanı doğmaktadır. Ancak yakın birim kökü ayırt etmede yetersiz olan ADF testi çeşitli problemlere yol açabilir. Bu problemleri ortadan kaldırıp, testin güvenilirliğini arttırmak için değişkenlere Philips Perron testi uygulanır. Philips Perron testi otokorelasyonun görüldüğü durumlarda ADF testine nazaran daha güvenilir sonuçlar vermektedir.

$$y_t = m_0 + m_1 y_{t-1} + e_t \quad (4)$$

$$y_t = m_0 + m_1 y_{t-1} + m_2 (t-T/2) + e_t \quad (5)$$

Denklemden T gözlem sayısını göstermektedir (Sertkaya, Okur, 2016, s. 160-161). $E(e_t) = 0$ olduğundan dolayı bozucu terimlerin homojen olmaması bir zorunluluk değildir. (Uysal, Keskin, 2016, s. 78).

VAR Model Analizi

VAR modelin de amaç uzun dönem içinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu incelemektir. Ekonometrik analiz sonucunda bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında oluşan tutarsızlıklar nedeniyle model hakkında tahmin yürütmek oldukça zorlaşmaktadır. Sims (1980) tarafından açıklanan ve temelini Granger Nedensellik testinden alan VAR Analizi, değişkenlerin birbirinden ayrılması görünüşe karşı çıkmaktadır (Bozdağlı, Özpinar, 2011, s. 44). Sims değişkenleri, içsel ve dışsal olarak ayırmayıp içsel değişkenlerin her birini kendi ve diğer dışsal değişken ile ilişkilendirmektedir.

VAR modelinin temel amacı değişkenler arasındaki ilişkiyi tek yönlü inceleyerek geleceğe ve geçmişe dair daha kuvvetli tahminler yürütmektir. Modelde kullanılacak iki değişkenli VAR Model aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = a_1 + \sum b_{1i} y_{t-i} + \sum b_{2i} X_{t-i} + m_{1t} \quad (6)$$

$$X_t = c_1 + \sum d_{1i} y_{t-i} + \sum d_{2i} X_{t-i} + m_{2t} \quad (7)$$

Yukarıdaki denklemde m_{1t} ve m_{2t} hata terimleri olup, X ve Y değişkeninin gecikmeli değerleri birbirini etkilemektedir.

Granger Nedensellik Analizi

Ekonometrik analizlerde iki değişken arasında nedensellik ilişkisini açıklamaya yönelik kullanılan en yaygın testlerden birisidir. Birçok ekonometrik zaman serisi analizinde elde edilen korelasyonlar anlamlı bir şekilde yorumlanamamış ve sahte ilişkilerin elde edildiği sonuçlara ulaşılmıştır. Granger nedensellik analizi, sahte regresyondan ortaya çıkan sonuçları nedensellik kavramıyla açıklamaktadır. Granger'a (1969) B ve T gibi iki değişkenden oluşan nedensellik denklemleri aşağıdaki gibidir.

$$B_t = \alpha + \sum B_j T_{t-1} + \sum y_j B_{t-j} + u_{1t} \quad (8)$$

$$T_t = \theta + \sum \delta_j B_{t-1} + \sum \lambda_j T_{t-j} + u_{2t} \quad (9)$$

T = zamanı ifade etmektedir.

İki değişken için bir nedensellik denkleminde dört farklı sonuç çıkarmak mümkündür.

1. B, T'nin Granger nedenidir
2. T, B'nin Granger nedenidir.
3. B ve T arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
4. Değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır (Dilber, Uysal, 2020, s.737).

Ampirik Sonuçlar

Bu çalışmada 1988-2019 yılları arasında istihdam edilen kadın sayısının ve yüksekokullaşma oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Seriler yıllık olarak dikkate alınmıştır.

Bütün seriler trend etkisinden arındırıldıktan sonra logaritmik işleme tabi tutulmuştur. Analiz bölümünde ise öncelikle değişkenlerin tanımı ve durağanlık analizi yapılarak VAR model analizi için uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra otokorelasyon ve White testleri ile modelin tutarlılığı test edilmiş ve daha sonra değişkenlerin nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla Block Granger nedensellik testi yapılmıştır.

Tablo 2: Modelde Kullanılan Değişkenlerin Açıklaması

<i>Değişkenler</i>	<i>1988-2019</i>	<i>Yıllık Veriler</i>
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	World Bank
İEKS	İstihdam Edilen Kadın Sayısı	TUİK
KYOO	Kadın Yüksekokullaşma Oranı	TUİK

Türkiye'de istihdam edilen kadın sayısı ve yüksekokullaşma oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi aşağıdaki denklemde açıklanmaktadır:

$$\ln \text{GSYİH}_t = \beta_0 + \beta_1 \ln \text{KYOO}_t + \beta_2 \ln \text{İEKS}_t + \varepsilon_t \quad (10)$$

(10) numaralı modelde LNGSYİH ekonomik büyüme, LNİEKS istihdam edilen kadın sayısını, LNKYOO kadın yüksekokullaşma oranını göstermektedir. Ayrıca t dönem aralığını, β_0 sabit terimi, β_1 ve β_2 esneklik katsayılarını, ε hata terimini ifade etmektedir. Analiz Eviews 10 programı yardımıyla yapılmıştır.

Ekonometrik analiz sonuçlarına göre ilk olarak değişkenlerin birim kök içerip içermedikleri test etmek amacıyla ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Philips ve Perron) testleri olan bilinen birim kök testi uygulanmıştır.

Tablo 3: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Birim Kök Testi Sonuçları					
Model	Sabitli		Kritik Değerler		
Değişken	Test	Prob	%1	%5	%10
LNGSYİH	-6.51	0.000	-3.67	-2.96	-2.62
LNİEKS	-5.56	0.000	-3.67	-2.96	-2.62
LNKYOO	-4.64	0.000	-3.72	-2.98	-2.63
PP Birim Kök Testi Sonuçları					
Model	Sabit		Kritik Değerler		
Değişken	Test	Prob	%1	%5	%10
LNGSYİH	-7.08	0.000	-3.67	-2.96	-2.62
LNİEKS	-8.92	0.000	-3.67	-2.96	-2.62
LNKYOO	-6.05	0.000	-3.89	-2.99	-2.68

ADF testi %1 ,%5 ve %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerleri ifade etmektedir.

H_0 : Seriler durağan değildir (birim kök içermektedir).

H_1 : Seriler durağandır (birim kök içermemektedir).

Birim kök test sonuçlarına göre değişkenlerin düzey değerlerinde t istatistik değerleri, kritik değerlerden küçük olduğu için değişkenler durağanlık koşulunu sağlamaktadır. Dolayısıyla ADF ve PP testlerinde değişkenler düzey değerlerinde durağan olduğundan dolayı H_0 red edilip, H_1 hipotezi geçerli olmaktadır.

Tablo 4: Lee ve Strazacich Tek Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

	T-Statistic	Kırılma Noktası
GDP	-5.67	1995
%1 Kritik Değer	-4.08	
% Kritik Değer	-3.48	
%10 Kritik Değer	-3.18	
İEKS	-5.65	2001
%1 Kritik Değer	-4.08	
%5 Kritik Değer	-3.78	
%10 Kritik Değer	-4.75	
KYOO	-5.93	2011
%1 Kritik Değer	-4.08	
%5 Kritik Değer	-3.78	
%10 Kritik Değer	-3.18	

Serilerde yapısal kırılma olup olmadığını anlayabilmek için ADF ve PP birim kök testine ek olarak Lee ve Strazachi tek kırılmalı yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Çıkan test sonuçlarına göre İEKS, KYOO ve GSYİH t istatistik değerleri, bütün kritik değerlerden küçüktür. Dolayısıyla herhangi bir yapısal kırılmadan söz edilemez.

Serilerde durağan koşulunun sağlandıktan sonra VAR model analizi yapabilmek için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekir. Yıllık veriler dikkate alınarak yapılan analizlerde gecikme uzunluğu 2-3 olarak uygun görülmektedir.

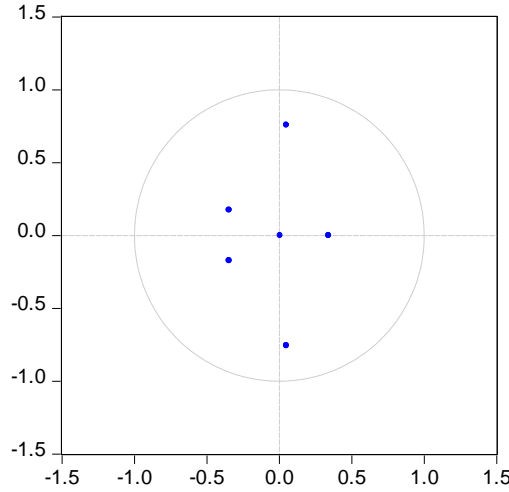
Tablo 5: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	12.24037	NA	0.000101	-0.684472	-0.540490	-0.641658
1	94.93081	140.8800*	4.34e-07*	-6.143023*	-5.567095*	-5.971769*
2	98.17730	4.809616	6.85e-07	-5.716837	-4.708964	-5.417143
3	102.5863	5.552106	1.04e-06	-5.376765	-3.936946	-4.948631

* Değişkenlerin gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Gecikme uzunluğu belirlenirken FPE, AIC (Akaike Information Criterion - Akaike Bilgi Kriteri) SC: Schwarz bilgi kriteri ve HQ (Hannan-Quinn Bilgi Kriteri), dikkate alınmıştır. Test sonuçlarına göre modelin gecikme uzunluğu 1 olduğuna ulaşılmıştır.

Şekil 1: AR Karakteristik Polinomunun Kökleri
Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 1'de görüldüğü gibi AR Karakteristik Polinomunun Ters Köklerinin çember içerisinde yer alması değişkenlerin durağan olduğu anlamına gelmektedir. Böylelikle VAR modeli anlamlı ve durağandır.

Tablo 6: Otokorelasyon LM Testi

Lags	Q-Stat	Olasılık Değeri	Adj Q-Stat	df
1	11.82	0.22	1.38	9

LM testi sonuçlarına göre 1.gecikme uzunluğunda serisel otokorelasyon yoktur. ($0.22 > 0.01$).

Tablo 7: White Testi

Join Test:		
Chi-sq	df	Olasılık Değeri
76.69	72	0.33

White testine göre modeldeki değişkenler normal dağılım göstermektedir. Hata terimin varyans değerler tahmin edilen bütün değerler için aynıdır.

Tablo 8: Blok Granger Nedensellik Testi

Bağımlı değişken: LNİEKS			
	Ki-kare	sd	olasılık
LNGSYİH	6.596763	2	0.03
LNKYOO	7.522012	2	0.02
Bağımlı değişken: LNKYOO			
	Ki-kare	sd	olasılık
LNİEKS	9.799236	2	0.00
LNGSYİH	0.705690	2	0.70
Bağımlı değişken: LNGSYİH			
	Ki-kare	sd	olasılık
LNİEKS	1.173	2	0.55
LNKYOO	1.140	2	0.49

Analiz edilen 1988-2019 yılları arasında Türkiye’de %5 anlam düzeyinde işgücüne katılan kadın sayısından yüksekokullaşma oranına ve GSYİH ya doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Yükseköğretim okullaşma oranından, istihdam edilen kadın sayısına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşen ve dijitalleşen dünyada eğitimli iş gücünün ve özellikle de eğitimli kadının yeri ve önemi artmış ve yeni dünya, eğitimin-fikirlerin ön plana çıktığı bir yer haline gelmiştir. Bu bağlamda ekonometrik analiz sonuçlarına göre de istihdam edilen kadın sayısından, GSYİH’a ve kadınların yüksek okullaşma oranına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kadınların yüksekokullaşma oranından, istihdam edilen kadın sayısına doğru bir nedensellik ilişkisinden de bahsetmek mümkündür. Çıkan sonuçlar literatürdeki çalışmaları da destekler niteliktedir. Sürdürülebilir büyümenin ve kalkınmanın itici gücü eğitimli beşeri sermaye ve özellikle de eğitimli kadın işgücüdür. Ancak kadının ve özellikle de eğitimli kadının

Türkiye’de ekonomi içindeki istihdamının payını arttırmaya yönelik birçok kamu-özel kurum ve kuruluşun çalışması bulunmakla beraber Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı OECD ülkeleri içerisinde oldukça düşüktür.

Kadınların ekonomiden ve emek piyasasından uzaklaşmasının nedeni yapılan çalışmalara göre işverenin mobingi, taciz, cam tavan sendromu, ücret düşüklüğü gibi birçok neden bulunmaktadır. Ancak özellikle ev-iş hayatı ve annelik arasında sıkışıp kalan kadınların, iş hayatına katılımının sağlanması ve emeklerinin daha üretken bir yapıya kavuşturulabilmesi için esnek çalışma koşulları veya evden çalışmasına yönelik bir takım yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çünkü erkek işgücü kadar kadınlarımızın da sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma için ekonomiye kazandırılmaları ve işgücüne katılmaları gereklidir. Bunun için kadınların iş hayatına yönelmelerini özendirerek iş kolları geliştirilmelidir. Özellikle ev içinde çalışmak isteyenleri de kapsayacak işlere yönelik eğitim ve iş alanlarına öncelik verilmeli ve evden üretim politikaları geliştirilerek, kadınların üretimlerini pazarlayıp satacak platformlar oluşturulmalıdır. Ayrıca ekonominin büyüüp gelişebilmesi için hem eğitimde hem de iş hayatında cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması ve fırsatların herkese eşit dağılımının sağlanması da gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, F. (2011). Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye İle Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bayram, M. (1987). Bacıyan-ı Rum. Konya: Gümüş Matbaası.
- Bozdağlıoğlu, E. ve Özpınar, Ö. (2011). Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin İhracat Performansına Etkilerinin VAR Yöntemi ile Tahmini, D.E.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:3, 39-63.
- Besamusca, J., Tijdens, K., Keune, M. ve Steinmetz, S. (2015). Working Women Worldwide Age Effects in Female Labor Force Participation in 117 Countries, World Development, Vol. 74, pp. 123-141
- Bloom, D.E., Canning, D. ve Fink, G. (2009). Fertility, Female Labor Force Participation and The Demographic Dividend, J Econ Growth, pp. 14, 79-101.
- Bali moune-lutz, M. ve McGilivray, M. (2007). Gender Inequality and Growth in SubSaharan Africa and Arab Countries. African Economic Conference, 15-17 November 2007, Ethiopia
- Celasun, D. T. (2014). Kadınların İşgücüne Katılımı ve Büyüme: OECD Ülkeleri ve Türkiye. <http://www.academia.edu/6856512/>, Erişim Tarihi: 12.06.2017.
- Dilber T., Uysal D., (2020). İşsizlik ve İntihar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 16, Sayı 3, 2020.

- Dollar, D. Gatti, R. (1999). Gender Inequality, Income and Growth: Are Good Times Good For Women?, Policy Research Report on Gender and Development, Working Paper Series, No:1, 1-42
- Dücan, E. ve Polat, M. A. (2017). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Etkisi: OECD Ülkeleri için Panel Veri Analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(1), 155-170.
- Durmaz, Ş. (2016). İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(3), s.46, 37-60
- Eyüboğlu, S.(1999). Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler. Ankara: Milli Prodüktivite Yayınları.
- Er, Ş. (2012). Women Indicators Of Economic Growth: A Panel Data Approach. The Economic Research Guardian, 27-42.
- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye’de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 49(568): 21-40.
- Granger, C. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Method., *Econometrica*, 37:553-560
- İlgin, Y. (1995). Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- İnce, M. (2011). The Role of Female Education in Economic Development: A Case For Turkey . Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 227-238
- Özer, M. ve Biçerli, K. (2003). Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 55-85.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 32, s. 231-260.
- Kennedy, P. (2006). Ekonometri Kılavuzu, [(M. Sarımeşeli ve Ş. Açıkgöz, Çev.)]. 5. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Khan, R.E. and Khan, T. (2009). Labor Force Participation of Married Women in Punjab (Pakistan). *Journal of Economic and Social Research*, 11(2), 77-106.
- Klasen, S. (2000). Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions. World Bank Policy Research Report Working Paper, 7: 1-39.
- Korkmaz, M., Alacahan, N. D., Cesim, D. T., Yücel, A. S. ve Aras, G. (2013). Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı İle Karşılaştırılması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9): 1845-1863.

- Karaca, A. (2007). Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Küçükçkaya, H., ve DüNDAR, S. (2019). Türkiye’de Okun Yasası Sınamasına Farklı Bir Bakış: Kadın İşgücüne Katılım Oranı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 8(4), 40-51.
- Lahoti, R. ve Swaminathan, H. (2013). Economic Development and Female Labor Force Participation in India. IIM Bangalore Research Paper No. 414: 1-42.
- Lenchman, E. ve Kaur, H. (2015). Economic Growth and Female Labor Force Participation-Verifying the U-Feminization Hypothesis. New Evidence For 162 Countires Over the Period 1990-2012. Economics and Sociology, 8(1), 246-257
- Luci, A. (2009). Female Labour Market Participation and Economic Growth. International Journal of Innovation and Sustainable Development, 4(2/3), 97-108.
- Mert M., ve Çağlar A. E., (2019). Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özçatal, Elif (2009). Tokat Emek Piyasasında Kadın İşgücünün Konumunun Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 4 Sayı 1, s. 54-74.
- Serel, H. ve Özdemir, B. S. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(3), 134-150.
- Sertkaya, Y. ve Okur A. (2016). Türkiye’de Genç İşsizliğin Belirleyicilerine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Nisan 2016, ss. 155-168
- Seguino, S. (2000). Gender Inequality and Economic Growth: A Cross- Country Analysis. World Development, 1211-1230.
- Tsani, S. Paroussos, L. and Fragiadakis, C. Charalambidis, I and Capros, P., (2012). Female Labour Force Participation and Economic Development in Southern Mediterranean Countries: What scenarios for 2030. Medpro Technical Report No. 19
- Tansel, A. (2002), “İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye’den Zaman-Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri”, ERC Working Papers in Economics 01/05T, pp. 1-31.
- Uysal D. Keskin R., Sertkaya Y. (2016). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. İktisadi Yenilik Dergisi,3(2),73-92.
- <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> (09.12.2020).